

Matija Bečković

Kosovo najskuplja srpska reč

Valjevo 1989.

**S blagoslovom Njegovog Preosveštenstva Episkopa
šabačkovaljevskog Gospodina Lavrentija**

Internet izdanje

IZVRŠNI PRODUCENT I POKROVITELJ

JAHYC

Tehnologije, izdavaštvo i agencija
Beograd, 5 septembar 2000

PRODUCENT I ODGOVORNI UREDNIK

Zoran Stefanović

LIKOVNO OBLIKOVANJE

Marinko Lugonja

VEBMASTERING I TEHNIČKO UREĐIVANJE

Milan Stojčić

DIGITALIZACIJA TEKSTUALNOG I LIKOVNOG MATERIJALA

Nenad Petrović

Štampano izdanje

IZDAJE

"Glas Crkve"

UREDNIK

Ljubomir Ranković

Biblioteka "Glas Crkve"

Posebna izdanja

Knjiga XIV

Kosovo - Najskuplja srpska reč

Pre šest vekova ništa se na globusu nije dogodilo značajnije od boja na Kosovu Polju.

I danas, posle šest stotina Vidovdana, za sudbinu srpskog naroda ništa nije presudnije od bitke koja traje na Kosovu i za Kosovo.

Ishod Kosovskog boja još se ne zna, kako onog negdašnjeg, tako ni ovog današnjeg.

Od početka pretrajavaju dve stvarnosti i dve istine. I ne ustupaju jedna drugoj. Što vreme više odmiče, sve se manje zna hoće li nas onebesati ili progutati kosovska rana.

Kosovo osvanjuje svakog jutra. Svaki dan je jedna godišnjica i jedna zadušnica. I danas se tamo kao i na Vidovdan 1389. vidi "ko je vera, a ko je nevera".

Kao da srpski narod vodi samo jednu bitku, gine u istom boju i na istom polju, proširuje kosovsku kosturnicu, "ridanje na ridanje pridodaje", nove mučenike pribraja kosovskim mučenicima.

Kosovo je odavno stiglo do Jadovna - i pravo je čudo da ime Kosovo nije dobila sva srpska zemlja.

Kosovo je najskuplja srpska reč. Plaćena je krvlju celog naroda. Po cenu te krvi je ustoličena na prestolu srpskog jezika. Bez krvi se nije mogla kupiti, bez krvi se ne može ni prodati.

Polutar srpske planete

Narodna poezija dokazuje da je sudbinu srpskog naroda rešila jedna reč: **car volede carstvu nebeskome**. Reč je zadata jednom zauvek, i zauvek smo joj postali obavezni i više se nikad nije mogla i ne može povući.

Kosovo je polutar srpske planete. Krov donjeg i temelj gornjeg sveta. Tu se svest srpskog naroda presekla na ono do i ono posle Kosova. Kosovo je posrbljena priča o Potopu. Srpski Novi Zavet.

To je premjena koju spominje Vuk Karadžić "koja je tako silno udarila u narod da su gotovo sve zaboravili što je bilo donde, pa samo odande počeli pripovijedati i pjevati".

Jezik je jedino što na Kosovu nije pokošeno, jer jezik ne gori, niti se topi, ne mogu mu ništa seći vo, ni olovo.

Kosovo je najvažnija misao, najkrupnija zamisao, najsloženije zaumljenje srpske kulture. Ime za ono najvrednije što smo dali hrišćanskoj civilizaciji. Kosovo je prestonica srpskog umetničkog carstva. Ostavština i zaveštanje srpske umnosti i duhovnosti čovečanstvu. Legenda uz koju raste srpski narod.

Kao što se do pojave novog Hrista neće razumeti poruke Novog Zaveta, tako do kraja nećemo dosegnuti naum kosovskog zaveta. Mi još uvek znamo samo priču o priči, a ono što zna priča sama, to će možda zauvek ostati tajna.

Tajna je tako htela da se carstvo nebesko u poeziji o Kosovu spomene samo jednom. I to podvlači važnost i povećava skupoću ove reči. Pesmu **Propast carstva srpskoga** u kojoj je ovaj stih, čuo je Lukijan Mušicki na nekom vašaru kod manastira Šišatovca od nepoznate slepice iz Grgurevca.

Kao u kakvoj biblijskoj legendi, ne zna se ni ime, ni godine, ni poreklo slepe žene, kod koje je Stefan, đakon šištovačkog arhimandrita, našao i zapisao početak kosovske epopeje. Zna se da bezimena slepa žena nije znala značenja reči koje je čuvala i pevala.

Tako smo tek 1817. posle oba srpska ustanka, dobili pesmu koja je naknadno zauzela svoje mesto na početku srpske Ilijade:

Poletela soko tica siva
Od svetinje, od Jerusalima
I on nosi ticu lastavicu.
To ne bio soko tica siva
Veće bio Svetitelj Ilija,
On ne nosi tice lastavice
Nego knjigu od Bogorodice,
Odnese je caru na Kosovo,
Spušta knjigu caru na koleno
Sama knjiga caru besedila...

Knjigu ne nosi niko drugi do Svetitelj Ilija - onaj koga su kao dete anđeli povijali ognjem, a hranili plamenom. Onaj koga je Bog često slao Izrailju da grešnike privede pokajanju. Knjigu ne šalje niko drugi do Bogorodica, a koju bi drugu knjigu od svetinje od Jerusalima slala Bogorodica po Svetitelju Iliji ako ne onu jednu jedinu, knjigu svih knjiga, knjigu o svom Jedincu.

I šta bi Car Lazar čitao uoči odsudnog boja, nego Novi Zavet. I šta bi mu drugo knjiga sama govorila, nego da će opet biti kao što je pisano, da su došla posljednja vremena. Na Kosovu će se ponoviti sudbina Hristova, jer koga bi drugoga Mater Boga Našega u Lazaru prepoznala i čija bi se drugo sudbina na Kosovu obnovila? Odakle je tica poletela, tamo će i doleteti. U srpskom narodu će se dogoditi Jevanđelje.

Muka kaže cijenu junaku

Car Lazar se **privoleo** carstvu nebeskom i već ta srećno nađena jedina reč govori koliko se dvoumio i "mislio misli svakojake". Nije li i sam Hristos već presuđen i pomiren dozvolio svojoj ljudskoj prirodi da se sa krsta oglasi rečima: "**Oče, zašto si me ostavio?**" Kao što je i Majka Jugovića, Boga **domolila** (da joj Bog da oči sokolove i bijela krila labudova), što se može razumeti jedino tako da se molila toliko dugo dok je okrilatila i na nove oči progledala.

Caru Lazaru je ishod boja bio poznat. Kazala mu ga je knjiga sama. Izabere li carstvo nebesko - nije rekla tek da će izgubiti boj, već nešto poraznije: **sva će tvoja izginuti vojska**. I konačnije: **ti ćeš, kneže, s njome poginuti**.

Muka kaže cijenu junaku - varijanta je stiha koji je ostao neštampan na margini rukopisa **Gorskog vjenca**. Mi ga ovde navodimo, jer je muka odista kazala cenu kneza Lazara.

Od tada on ne postupa kao smrtnik, već kao onaj sa kojim se poistovetio. Smrtnik bi pre dojavio nekome da ne dolazi, nego što bi prokleo svakoga ko ne dođe. Mi ga nedovoljno razumemo, ali zar smo više razumeli onoga ko je neuporediv i po stradanju i po smislu.

Čim je krenuo na ročište, znamo i gde će dospeti. Prinoseći na žrtvu sebe i svoj narod, i on najpre priređuje večeru, a potom poziva u boj i starozavetnom kletvom proklinje svakoga ko izostane. Mi već možemo porediti i večeru s Večerom i besedu s Besedom i Maslinovu Goru sa Kosovskom Gorom.

U crkvi koju je sakrojio na Kosovu i koju pesnik ne zove slučajno Samodrža "tri nedjelje trides kaluđera" ispoveda i pričešćuje vojsku koja za datu reč odlazi u smrt. Nije pošteđen ni soko na ruci, sestri ne ostaje ni brat od zakletve, a junak venčava devojkicu rečju koju svet do tada nije čuo:

Evo t' idem poginuti dušo!

Od reči patrijarha Danila Banjskog, kosovskog savremenika: **Umrimo da večni živi budemo!** - do Đakona Avakuma, od pokliča Đure Jakšića: **Padajte braćo!** - do lozinke patrijarha Dožića: **Bolje grob nego rob** i smirene reči Vukašina iz Klepaca:

"Samo ti, dijete, radi svoj posao!" - ne prestaje oduševljavanje smrću, ne jenjava obasjanje idejom vodiljom, ne posustaje rešenost srpskoga naroda da gine:

Idem, sejo, na Kosovo ravno
Za krst časni krvcu prolevati

I za veru s braćom poginuti...
Ne bih ti se junak povratio
Ni iz ruke krstaš barjak dao
Da mi kaže družina ostala

Gle kukavca Boška Jugovića
On ne smede poći na Kosovo
Za krst časni krvcu prolevati...

Ja nevera nikad bio nisam
Nego sutra mislim na Kosovu
Za 'rišćansku veru poginuti...

Srb je Hristov, raduje se smrti!
Blago tome ko ranije umre
O manje je muke i grijeha...

Da junački braćo poginemo
Rad slobode i rad otačastva...

Slavno mrite kad mrijet morate
Vaskrsenja ne biva bez smrti...

Blago tome ko se tu nagnao
Već ga rane ne bole kosovske
Već Turčina ni za šta ne krivi.

Kad ogrije na zapadu sunce
Tada ću ti sa Kosova doći.

U ovakvim rečima, koje su izgovorili različiti ljudi u različitim vremenima, našla je oslonca i reč majora Gavrilovića: "**Vrhovna komanda brisala je naš puk iz spiska živih. Mi više ne moramo misliti o svojim životima. Napred u slavu!**"

Nepoznati pesnik pevajući o još jednom Kosovskom boju ovoga puta na Mojkovcu 1915. kaže:

Uškoci se grabe i Drobnjaci
I Šaranci krvavi junaci
Ko će prije žicu prekinuti
Raniti se ili poginuti!

Na Kosovo će, u presveto ime Isusovo, otići i Musić Stevan, brat Kosovke devojke, mali vojnik a veliki poetski lik koji je stigao kad je boj bio okončan i nastavio bitku bez izgleda tek samo da bi poginuo.

Kosovski junaci su otišli u nebesku grobnicu u kojoj niko nije ni istrulio, ni ostario, niti je i jedna duša ikada na nebu zakopana.

Kraj boja znamo još pre početka, a sa najvećim očekivanjima pratimo njegov tok, naslućujući da se događa nešto više od samog boja, nešto važno za ceo ljudski rod.

Kosovski junaci se bore do kraja baš zato što znaju kako je presuđeno. Bore se onako kako se na zemlji bore oni čija se nada premestila na nebesa.

Bore se, jer su hrišćani, a glava je mera koliko su to postali.

Car Lazar je, navode onovremenici, sagnuo glavu pred dželatom da bi poraz bio potpun. Njegove velmože su molile da prime smrt od mača pre njega, kako svojim očima ne bi gledale smrt svoga kneza.

Biblijski likovi pod srpskim imenima

Kosovo je najbolje zapamćeni boj u srpskoj istoriji, a istorija ne jamči ni da ga je bilo. Bio je potreban čitav vek da se počne dolaziti svesti šta se odista zbililo, a ni šest vekova nije bilo dovoljno da bi se sve do kraja razjasnilo. Odista, tu ništa nije bilo očigledno.

Prvi koji su naslutili veličinu događaja nisu bili ni njegovi učesnici, ni hroničari, ni istoričari, već monasi. U početku ih je bilo malo, kao i posle Golgote. Što je prizor više potanjao u bunar vremena, kao da su se jasnije ukazivali i uobličavali biblijski likovi pod srpskim imenima. Kao da je ono što je govoreno kasnije bivalo i verodostojnije. Ili se iz daljine jasnije uočavalo ili se doznavalo onoliko koliko se otkrivalo samo.

Predanje i kad izmišlja, ne izmišlja sve, jer se sve i ne može izmisliti. Ono stvara ili obnavlja neku realnost čiji nam smisao izmiče, jer je čovek dublji od svakog događaja. To nas navodi na pomisao da je ono slutilo neku suštinu nedostupnu znanju i da bi stvarnost pre potvrdila bujne naslute pesnika, nego štura doznanja istoričara. I kao što su iskopavanja našla Bibliju u pesku i kamenu, ni Kosovo ne bi bilo izuzetak. Ono što nosimo u kostima, mora da se i zasniva na kostima. I zato verujemo da bismo ih pronašli na Kosovu, kao što su ih Mađari pronašli na Mohaču. Kostu su najveća svetinja svakog naroda.

Jedino se jamačno boj zbio na dan Svetoga Vida, vidara očiju, lekara sumasedših. Na Vidni dan, Vidovdan, srpski prvi dan, praznik od iskoni, prozvan i po travci vidovčici, leku od okobolje. Na dan kad se seme iznosi na sunce, a kukavica prestaje da kuka. Kad na sve srpske izvore u gluvo doba noći navire krv kao na otvorene rane. Ti izvori su i izvori predanja, koji obnavljaju pamćenje, imena i slike, starije i dublje od svakog znanja. Dan u koji se sastaju i Sveti Amos, krsno ime cara Lazara i Sveti Vid - dvanaestogodišnjak, bačen u kazan rastopljenog olova, zbog koga je anđeo uzeo silu ognju.

I kad ne bismo poklonili veru Srbima, moralo se verovati Turcima, ako ne živima, a ono mrtvima.

Nikada ni u jednoj bici nisu poginula oba vladara, a ni jedan turski sultan nije našao smrt van svoje zemlje, do sultana Murata na Kosovu.

To nije bilo lako sakriti, a još teže je priznati. Turci nisu imali sultana da bi ih gubili i zaboravljali gde su poginuli. Muratova glava je vraćena u Brusu, ali su mu trup i sin Jakub zauvek ostali na Kosovu. Poginuli su od onih za koje se mislilo, kako kaže vizantijski pisac: "da ni samu vest o sili koja se na njih priprema neće izdržati, nego će na sam glas svi u okean poskakati."

Poraz je otkriće poezije

Kosovska bitka je stekla slavu najvećeg poraza, a kritička istorija sumnja da je to bio poraz. Ni jedan izvor ne govori da su Turci pobednici, a svi izvori čute da su Srbi poraženi.

Poraz je otkriće poezije. Poezija se odlučila i saglasila da je to bio poraz, nalazeći u porazu veću dobit od zlobiti. Konačnost poraza je dala silu početka beskonačnosti poezije.

U skrivenom smislu poraza su tajni podstreci i živi podsticaji koje poezija nije nikada potrošila. Tamo gde poezija nađe oslonac, tu je uvek i najveća dubina.

Poezija je zasnovala svoje poprište posle boja, uveličavajući poraz da bi umnožila duhovnu svojevину. Zapevalo se o porazu kako ne pevaju poraženi, već oni koji su kadri da prime takvu presudu. Ne ponosimo se porazom, ali ne verujemo u zemaljske pobeđe. Poraz pod krstom časti, poraz je pod visokim uslovima. Pobeđe je to najvećih principa i poslednjih odgovora. I smemo li reći: neka je prost poraz koji donosi toliku veru i takvu poeziju.

Istorija je podsećala i na Lazareve pobeđe i bojeve, ali poezija za njih nije htela da čuje.

Poraz je pobeđe pamćenja. Da nismo poraženi sve bismo zaboravili. A ko se ničeg ne seća sve mu se može uzeti.

Kosovo je rodila sloboda stvaralačkog čina, a ta sloboda mora biti apsolutna. Zato je na Kosovu spasena naša duhovna čast. Zato Kosovo izaziva toliko uzbuđenje nacionalnog ponosa i zato je etika naša jedina politika na Kosovu. I danas kao i 1389. godine na Kosovu smo branili ljudska prava.

Kosovo pre Kosova

Istorija je dovodila u sumnju čak i mesto gde se bitka dogodila, a poezija je Kosovo uočila još pre Kosova. Poetska pronicanja su dosegla da će to ubavo polje postati ne samo ubojno, nego i usudno i presudno. Pesnik je ovo polje odavno izabrao da smesti svoju pesmu.

Pretkosovske pesme počinju otmicom žena i Banović Strahinja baš na Kosovu pokazuje svoju moralnu retkost.

I Marko Kraljević ide pravo na Kosovo kod bijele Samodreže crkve da presudi na kome je carstvo. Majka Jevrosima izgovoriće pre Lazarevog opredeljenja, reskije i srpskije svedenu biblijsku reč:

Bolje ti je izgubiti glavu
Nego svoju ogrešiti dušu.

Eto kolika je vrednost duše i kako je reskira svako ko se odluči za život po svaku cenu.

Kao da su još iza Karpata Srbi nosili neku nesreću i krenuli na tajni zov ka ovom polju, a da ni naknadna pamet ne zna šta ih je pokrenulo baš na ovu stranu i vodilo ka Kosovu.

I Murat ne ide na Lazara, nego na Kosovo i Lazar ga ne čeka u Kruševcu, nego na Kosovu. Na Kosovu zato da predstavi celinu svoje zemlje i nemanjićske loze. Za Murata je Kosovo glavna kapija ulaska u grkljan Srbije i glavu Evrope. Muratu kapija za Evropu - Lazaru za nebesa.

Pesma svesazateljka i njena sveuvidnost preuzela je na sebe odgovornost da utvrdi tok boja, odredi učesnike i presudi pobjednika. Čestitoga kneza je proizvela za cara, caru dala caricu, carici braću, braći imena. Nije zaboravila ni slugu Milutina, Vaistinu i Golubana. Nije izostavila imena ni hrtova, ni konja. Saznala je ko je kome bio kum, ko pobratim, ko dever i tako dovela u krvno srodstvo ceo narod. Prizvala je i one koji su umrli pre boja i povratila one koji su se rodili posle njega. Dovala i Arapa prekomorca, uočila kakve ko ima oči, odnekud doznala i boju glasa svojih junaka. Tako smo dobili dragocene pojedinosti koje je jedino mogla doznati poezija.

Sultana Murata istorija nije upamtila po dobru. Ali poeziji je za njenu pređu bio potrebniji plemeniti Murat. I ona se nije obazirala na njegovu surovost, nego ga učinila obazrivim prema Srbima, od čije je ruke poginuo. Prisen moralne osetljivosti jezika oseća se i kad pesnik ne kaže Miloš ubi, već Miloš **zgubi** turskog car Murata. Kosovo je postalo poetska pravda i za Turke. Sa Kosova su krenule dve istorije i jedna poezija.

U kosovskom predanju nema ništa što se kosi ili spori sa drugim narodima, sem ako nije greh i golo postojanje, i samo pripadanje jednom narodu.

Na Kosovu niko nije zakasnio i još uvek sam može izabrati i ulogu i stranu.

U velikim bitkama gotovo nikad nije poginuo ni jedan veliki junak, a kamoli vladar. Nije li smrt kneza Lazara i Miloša Obilića odlučila i ko je najveći junak i koja je najveća bitka.

Na Kosovu se probudila naša nacionalna savest, a kad se savest jednom probudi više ne može zaspati.

Kosovo je ime za našu nebesku otadžbinu, a tu otadžbinu možemo izgubiti samo duhovnim samoubistvom.

Hramovi su glavni gradovi srednjevekovne Srbije

Carstvo nebesko Srbima nije bilo nepoznato, već su vekovima pisali i crkve i knjige. Već su poodavno bili pravoslavni i zato plaćali najveću ljudsku cenu. Nebo je bilo bliže i prisnije našim precima, nego nama. Nebo i zemlja nisu bili toliko udaljeni kao danas. Na svodovima hramova svodili su ga na zemlju. U bogomoljama su mirisala tela srpskih svetih kraljeva, a na zidovima, u oltarima i na ikonostasima njihova lica su zasjala pomešana sa likovima svetaca. Loza Nemanjina stajala je uz lozu Jesejevu. Nisu bili poznati po nadžacima i buzdovanima, već po zadužbinama koje su ozidali od Jerusalima i Svete Gore, preko Grčke i Vizantije, do Rusije, "dok su duši mesta uhvatili".

Već je protoneimar Rade u Skadar uzidao nevinu žrtvu, ostavljajući joj prozor na očima i otvor za mleko - kroz koje je progledavao i hranio se ceo narod.

Lazar je Nemanjić odavno "sedeo u stolu njenome". Preko njega su Nemanjići dospeli na Kosovo. U idući svet se uputio mireći crkvu, pomažući Hilandar, idući u Jerusalem, zidajući Lazaricu i Ravanicu. Pevač je odlučio da ga o zidanju i trajanju pouči Miloš Obilić, koga je i Dušan slao u Mletke po krste i ikone.

Lazar se potpisivao sa dva mastila. Krunisan je sugubim, dvostrukim vencem i duša mu je ostala na oba sveta.

Nemanjići su ispod raskošnih carskih odeždi nosili kostretne rize, ispod pancira drvene krstove.

Pevač je Boška Jugovića poklopio krstašem barjakom, više epitrahiljem, na kome je bilo 12 krstova, koliko je i apostola i koliko nikad ni na jednom barjaku nije bilo.

Naš unutrašnji put nas je doveo na Kosovo.

Sve što se pojavilo na Kosovu, odavno je bilo u nama.

Trideset četiri godine pre Kosova smrću cara Dušana okončana je propast carstva srpskoga. Nije propalo samo ono što nije moglo propasti: Žiča i Mileševa, Sopoćani i Studenica, Pavlica i Dečani, Pećaršija i Sveti Arhangeli.

Hramovi su - zamkovi, carski dvorovi i glavni gradovi srednjevekovne Srbije. To su bojevi koje smo zauvek dobili, sazvežđa nebeskog carstva koja su neugasiva i nerazoriva. Ono što je njima građeno ostalo je u nama. Sva dobrota do tada posejana isklasila je posle kosovskog zatiranja.

Nebeske prilike

Kosovo najavljuju i nebeske prilike:

"Razgnevi se Gospod 1371.
Pojavi se zvezda repatica
I kuga po svoj zemlji
zvezde se pojaviše u podne
Mesec se zakrvavi
Poginu sunce meseca juna, šesnaesti dan..."

Te prilike su nastajale i pre Kosova i posle Kosova kad "viš Srbije po nebu vedrome nebom sveci staše vojevati". I Karađorđe će pričestiti vojsku pre ulaska u Beograd. I morački hajduci se prisećaju Kosova:

Evo ima pet stotina ljeta
Od kada nas ne ogrija sunce
A danas nas sunce ogrijalo
Zaratio Petroviću Đuro...

Na Kosovu su Srbi prvi put bili zajedno, a sastali su se da bi poginuli i okajali neslogu i nejedinstvo. Samo je najveći greh tražio toliko očišćenje. Samo se tolikim poginućem mogao dalje odvijati naum spasenja.

Nesloga i izdaja, presudne reči za sudbinu Srba vezane su za Kosovo. Kosovo je postalo jedino mesto gde su Srbi bili zbraćeni. A danas je jedino pitanje na kome su složni i nerazbraćeni. Složni za sebe, a ne protiv nekoga. Kosovo je jedina zemlja na kojoj Srbi kleče, ljube je i nose je u svojim torbicama.

Misli se da je polje Kosovo dobilo ime po ptici kos, a čini se da bi to bilo previše za tako malu pticu koje uz to ima i u svakom drugom polju i potoku.

Pre će biti da su na tom širokom polju bivale velike kosidbe, a da je to ime slutilo i konačno zapečatila ona najveća koševina, koja nije prestala do naših dana, a zove se kosidba glava.

Bilo je i većih iskopanja i pogibelji, ali se one u duhovnom životu Srba nisu ni primakle Kosovu. Najveće iskopnice nazvane su Kosovom. Pisma **Propast carstva srpskoga** završava se rečju koja nije imala odakle doći osim iz Crkve i koju ne nalazimo više nigde u narodnoj poeziji. To je reč: **pristupačno**. Njome se završava poklanje i poraženje Srba kad pogibe i Lazar i izgibe sva njegova vojska, sedamdeset i sedam hiljada. Pisma o potpunoj pogibiji završava se olakšanjem:

Sve je sveto i čestito bilo
I milome Bogu pristupačno.

Smrt pod svojim imenom

Ispred Srba su bile druge vere i civilizacije, tuđe sudbine i istorije.

"Idaše zver ričući kao lav, tražeći
da proguta stado Hristovo".

"Amurat car pokorivši mnoge narode,
sa svima njima naiđe na nas."
" Od kopalja ni vetar nije mogao duvati."

Bilo je lakše primiti tuđe, nego odbraniti svoje.

Da smo tu sagnuli dušu, zauvek bi ostali pogureni.

Da smo se tu pokorili, trag bi nam poginuo i više ne bismo imali iz čega vaskrsnuti.

Birajući smrt pod svojim imenom, nismo izabrali ono što je bilo ispred, nego ono što je bilo u nama i iznad nas.

To je dokaz da smo već imali sebe, da smo bili ukorenjeni, užiljeni i usebljeni, da smo sebe imali i doveli dotle da smo se mogli pregoreti i ostati svoji na svome. Pristajanje na kraj je čin samosvesti i nepristajanja.

Izdali su oni koji su bili uvereniji u tuđe nego u svoje postojanje. Oni koji su napustili sebe i svoju sudbinu, uplašeni od svoje istorije i mesta gde živimo.

Što poslednji beste, zasluga je vaša - jedan je od velikih stihova o Kosovu.

Još pre Kosova, Srbija se rodila na Kosovu. Srbin je onaj koga se Kosovo tiče. Zato nemamo ništa ravno Kosovu ni u svojoj istoriji, ni na svojoj geografiji. Nemamo čvršćeg uporišta, ni jačeg duhovnog središta. Kosovo je ognjište oko koga je okupljen, okosnica oko koje je sadenut, kolevka u kojoj je odrastao srpski narod.

Kosovo je Krstovo. Tu se ukrstilo nebesko i zemaljsko carstvo. Pola u nama, pola iznad nas. Kosovo je najdublja rana, najduže pamćenje, najživlja uspomena, najmiliji pepeo srpskog naroda. Zaokretnica sa koje je najviše porasla naša duša.

Kosovo je granica dvema Srbijama.

Zemaljska odgonetka nebeske zagonetke.

Kosovo je svuda gde ima Srba i zato bi gubitak Kosova danas bio teži poraz, dublji potres, veći prelom u svesti Srba od onog iz 1389. godine.

Legenda neimar

Oboren udarcem spolja, srpski narod je počeo sebi dolaziti iznutra. Potrven do korena, oslonac je mogao naći samo na dnu sebe. Dno praznine koja je zinula, mogao je dosegnuti samo pesnički jezik. Tražeći početak bespočetnog, pesnik je tragičnu istinu pretvarao u blagu vest. Da bi umno postojao, vratio se sopstvu i od svojih duhovnih vrednosti načinio bedem opstanka. Spolja je pristao na sve da unutra ne bi primio ništa.

Kao što se u času poniženja može uočiti tren kad pojedinac postaje pesnik, tako se i u vremenima nacionalnog uniženja i potiranja može prepoznati i označiti kako se rađa pesnički genije jednoga naroda.

Ono što mu je trebalo za opstanak, srpski narod je ispevao, a one koje je izgubio na bojnopolju, povratio i oživeo u stihovima. Onome što je izgubio u realnosti, dao trajnost i oplakao u desetercima. I ne samo to: Srbi su se okupili oko likova iz svoje poezije. I još više - počeli da se na njih ugledaju, da ih slede, da se prema njima upravljaju. Da se u njih kunu i u njih veruju. Gde se istorija završila, poezija se užilila. Gde je prestalo istorijsko sećanje, tu je zavatrilu poetsko snatrenje. Zakukale su i tužbalice i ptice. Barjak, pao na bojnopolju, prenet je i podignut na viši, duhovni plan, i odatle ga više nikad niko nije mogao oboriti. ' Srbi se nisu proslavili bojem, nego pesmom o Kosovu, opevanim, a ne stvarnim junacima. Kosovo je odbranio duh, a ne oružje. Osvojio ga je pesnik, a ne vojnik. Reč, a ne sablja. Pesnik je odbranio vojnika u boju koji je započeo posle boja. Poezija je imala poslednju reč na Kosovu, a svaki boj donosi onoliko slave koliko pesma iz njega iznese duhovne snage i koristi.

Kao da je sudbina naroda prešla u nadležnost poezije. Reč je otpečatila zapečaćenu istorijsku sudbinu, otkrila put iz bespuća, uzela upravu i dala glavu obezglavljenom narodu.

Poezija nas je uzvodila, podizala i prestizala. Tako smo često dobijali i višak poezije i manjak stvarnosti.

Legenda neimar je kod sebe zaposlila ceo narod, učinila ga svojim junakom i kao pravda koja dela, a da ne zna, postala putokaz njegovom spasenju i prepreka njegovom uništenju. Ona i danas traži ono što joj treba i sama određuje koliko joj treba.

Legenda je preobražavala i sebe i nas, a preobražavajući se, nije prestajala da bude ono što je bila. I ma koliko se dovijala i menjala pravac, držeći sve konce jedne drukčije stvarnosti, namera joj je da dokuči realnost.

Kosovska legenda je došla iz najvećih daljina i u najveću daljinu je upućena. Izvađena je iz nečeg dubljeg od ljudi, večnog i neprolaznog, nedostupnog ljudskom razumu. Ona brine da na Kosovu ne bude ništa mrtvo, jer čim je mrtvo - nije Kosovo. Nama je ostavila

pitanja kojima se ona ne bavi: da li nas je Kosovo daleko odvelo? Da li smo mali za ovoliko poruku?

Kosovo nije samo polje na kome se odigrala Kosovska bitka, ni pozornica poraza i izdaje, ni grobnica dva cara - već Sion, mesto ukazanja, stajna tačka s koje smo krenuli uvis i pokazali sposobnost da poverujemo u nešto veliko i važnije od nas.

Kosovo je reč koja je otrovala srpski narod.

Polje na kome je poezija pobedila istoriju.

Na Kosovu se naša sudbina promenila, istorija razmrsila, duša očistila, otpočeo novi život srpske nacije. Njime je sve počelo i njime će se sve završiti.

Sumnja u najboljega i najvernijega

Na Kosovu su se istorija i poezija razdvojile. Poezija je postala nadistorija, umetnost vera.

Istorija nije uspela da odbrani Vuka Brankovića, u čijem se slučaju poezija pokazala okrutnija. Po tome se vidi koliki je bio greh ostati živ i uštedeti sebe i koliki je strah srpskog naroda od izdaje.

Čim je primio više naznačenje, Lazar je znao da ga neko mora izdati i brzo i lako posumnjao u najhrabrijega i najvernijega. Sumnja u Obilića je jedno od najoriginalnijih i najdubljih dosezanja kosovske pesničke zamisli. Izdaja najboljega je i istinski kraj, jer svi da izdaju to je manje nego kad izda jedan ako je najverniji. Bez najboljega i najvrednijega, ništa se ne može obnoviti.

Izdaja je postala središnja tema srpske književnosti. Nije isključeno da neki poraz ili izdaja koja je pretila ili se dogodila u poznijim vremenima nije pesnikovom voljom vraćena na Kosovo - i nije se umetničkim slučajem, nego naknadnim razlogom poslužio imenom Vuka Brankovića, čije je ime "postalo u srpskom narodu poznatije od Judinog".

Kosovskog porekla je i misao Pera Slijepčevića da Brankovići ne bi pali u toliku nemilost poezije da su više gradili za odbranu duše, nego za odbranu zemlje. Da li je tu ključ tolike bezdušnosti poezije? Jerina je prokleta, jer je zidala smederevsko utvrđenje, dok prokletih nema među onima koji su gradili Žiču i Sopoćane, Studenicu i Mileševu. Odbrana duše je, izgleda, bila najvažnija i poslednja odbrana.

Poezija je izrojila sazvežđe od devet Jugovića, Banović Strahinju, Kosančića Ivana i Toplicu Milana, Srđu Zlopogleđu i Kosovsku devojkju, Dijete Lauša, Relju Krilaticu.

To su samo neke ličnosti kosovske epopeje, ličnosti nepoznate istoriji, ali u svesti srpskog naroda niko nije ni duže, ni više postojao. To su otelovljene ideje i ostvareni principi čije je postojanje bilo neophodno za postojanje celog naroda. Zato su i postali mnogo više, nego da su postojali. Nisu postojali oni, ali postoji onaj koji ih je stvorio, a to je srpski narod. I da su postojali, možda ne bi bili ni tako sveti, ni toliko hrabri, ali je toliko hrabar i tako svet njihov tvorac. To je tvorčeva, a ne njihova mera. Onaj koji je

uviđao koga nema, ko mu treba, šta mu znači njihovo odsustvo. Kad mu je šta bilo neophodno, tada je i nastajalo.

U pamćenje su ušli iz poezije, i odatle ih više niko nije mogao iščupati. Teško je naći narod u čijem su stvarnom životu presudniju ulogu igrale njegove umotvorine. I možda je opravdana reč kojom je zamanuo Jovan Dučić da je sve što nije opevao srpski guslar od Triglava do belog mora umrlo za sva pokolenja. Može li se istinskije postojati nego što u svesti srpskoga naroda postoji Boško Jugović i njegov krstati barjak. Može li neko biti prisutniji u životu jedne nacije od njegove trojeruke majke, čija je treća ruka - zelena jabuka.

Pre Kosova njih nema, a bez Kosova gde su svi poginuli - ne bi ih bilo. Posle Kosova ima ih po svoj zemlji. Po njima se zovu brda, izvori, pa se čak i zadužbine koje nisu zidali vezuju za njihova imena.

Da vidite lijepu Tronošu
Zadužbinu braće Jugovića.

U to vreme nije bilo ni Pazara, a kamoli Relje od Pazara; ali danas postoje oboje.

Postoje kule i gradovi, crkve i grobovi, džinovska skakališta Miloša Obilića. Narod se u jednom kraju domislio da ga je rodila vila i doznao da se zvala Jelisavka, a u drugom kraju je to bila čobanica, zatrudnela sa zmajem.

Zemlja se otimala o ličnosti iz svog predanja.

U Jadru postoje dva mesta zvana Pustopolje i Nečaj. Ta imena je predanje ovako razjasnilo. Naime, glasonoša s Kosova tu je našao majku Miloša Obilića kako čuva ovce.

"Što ne čaješ Miloševa majko
Odbi ovce u to pusto polje
Miloš ti je danas poginuo!"

Kako onda ne postoje oni koji se srpskim vojskama priviđaju na oblacima i kako će nestati oni koje je jezik istkao i utkao u samu kost našega postojanja?

Kažu da se uzbuđenje kad se Obilić počeo prizirati na oblaku može meriti samo sa onim kada su Srbi posle pola hiljade godina ropstva doživeli da iz tame izroni krst i ponovo zabruje zvona davno ostala bez jezika.

Nosivost zgaženog jezika

Narodna poezija dokazuje da smo najbolje pevali u najtežim vremenima. Najveću otpornost pokazuje duh, a najveću nosivost zgaženi jezik.

Daje ropstvo kraće trajalo, naša narodna poezija možda ne bi došla do tolike zrelosti, tako složene poetike i poetskog umeća. I naše uspomene su u ropstvu bile sporne, pa se jezik morao dosećati i dovijati kako da ih obnovi. Najveća nužda iznudila je i najsloženije oblike poetskog izražavanja. Kao da smo najviše stvorili kad nas nije bilo, kad se za nas nije znalo, kad je jezik rudeo i cvokotao prekriven strahom i zaboravom. Turci je nisu voleli, ali ni do kraja progonili. Kao da su ustuknuli i nevoljno se priklonili istini da je umetnost nepotkupljiva, a maternji jezik može izražavati samo svoje iskustvo.

Da smo čekali slobodu da bismo zapevali, ostali bismo bez svojih najvećih vrednosti i to vreme ne bismo nikada nadoknadili.

Kao što se crnorizac zavetovan Hristu već dve hiljade godina ne odmiče s Golgote, ne skidajući s uma najveću nepravdu, a ispred očiju sliku stradanja najnevinijega - tako Srbin šest vekova ni za tren ne odvaja misao od kosovskog žrtvenika u strahu da bi pomišlju na nešto drugo ogrešio o nevinu krv kosovskih mučenika.

Najveća vrednost kosovske legende je što je živa. Što nije skamenjena, ni dovršena, ni razmišljena. Što njena poruka nije umrla, ni misao zakovana, ni ideja zaglavljena. Što se kreće, uključuje nove naraštaje, traži njihov doprinos i tumačenje.

Zato je kosovska oporuka možda jasnija nama nego našim precima. A naša odgovornost veća nego ičija u ranijim vremenima.

Ono što je ispred, ostaje zauvek ispred, jer nema velikih naroda bez nedostižnih ciljeva, a večnost je muka u kojoj ni jedno pitanje nije bivše. Uz pesmu **Propast carstva srpskoga**, koju je Lukijan Mušicki, kako kaže Vuk "preko nekoga od svoji mlađi prepisao od neke slepice koja je u Grgurevcu sedila" od nje su zapisane i druge ključne kopče kosovskog kosmosa: **Obretenije glave cara Lazara, Kosovka devojka, Marko Kraljević ukida svadbarinu**. A to znači ne samo početak, nego i kraj i epilog Kosovijade.

U jednoj su stihovi o Lazarevom vaskrsu:

Pođe glava preko polja sama
Sveta glava do svetoga tela.

U drugoj je tužaljka verenice, već udovice, a sada vidarice, koja ranjenike hlebom i vinom isceljuje - i pričešćuje.

U trećoj je Markova Davorija:

"Oj, Davori, ti Kosovo ravno
Šta si danas dočekalo tužno
Mesto našeg čestitoga kneza
Da Arapin sad po tebi sudi."

Umetnost je najbliža religiji, ako nije i najstarija religija. Religije se razlikuju, umetnost ne, religije su nestajale, umetnost nije. Većita koliko i ljudi, umetnost ne može opstati ako je ovozemaljska i nije opšteljudska. Kosovskom legendom, srpski narod je postao narod-tvorac. Narodi koji ne stvaraju, ne ostavljaju ubedljivijih dokaza o svom postojanju.

Slična predanja, veru u jezik i u poeziju, nalazimo kod drugih naroda, ali "svaki narod voli da nešto nazove svojim". Od Kosova nemamo dublje duhovne svojine, ničeg što bi bilo u mirnijem posedu našeg razuma.

Kosovo je zauzelo našu središnju misao. Kosovo smo najduže odgonetali, o Kosovu najviše govorili i najdublje mislili, a najmanje rekli i sebe saznali. Kosovski nauk nismo dokučili ni iz njega dovoljno naučili. Znamo šta sve Kosovo nije, a ne znamo šta jeste.

Od Kosova nemamo više misli koje smo bili manje svesni, ni krupnijeg zaveštanja koga se nismo pokazali dostojni.

To nas je unizilo u očima protivnika, koji su krenuli da nas liše rodnog mesta nacionalne -samosvesti. I kad nam traže Kosovo, potiru nam početak, poriču svest, poništavaju postojanje.

Kosovo nam ne traže prvi put, a jasan odgovor dobili su još od naših praotaca.

Pitanje je - da li nam Kosovo danas traže zato što im se učinilo da ih nismo dostojni, da više ne znamo šta nam je Kosovo - ili baš zato što i oni znaju da i mi znamo šta nam je i ko nam je tamo.

Kosovo je očno dno srpskog duhovnog vida. Kosovo je toliko srpsko, da ga niko ko zna šta nije njegovo ne bi uzeo ni kada bismo mu ga nudili, a kamoli ga otimao.

Nojev kovčeg

Crna Gora je Nojev kovčeg isplivao iz kosovskog potopa.

Nojev kovčeg je bio načinjen ovako: u dužinu trista lakata, u širinu pedeset, u visinu trideset lakata. Na tri boja, sa dosta svetlosti, zatopljen smolom spolja i iznutra.

Nije drukčija, ni viša ni Crna Gora.

I kao što se Nojev kovčeg posle sedam meseci zaustavio na Araratu, ovaj je posle trista godina pristao pod koren Lovćena.

Jedan je sa zemlje odigla voda, a drugi krv.

U Nojevom kovčegu je od svega živog bilo uzeto po dvoje. U Crnu Goru je moglo stati samo jedno. To jedno je bio jezik, a u jeziku je bilo sve: i Kosovo, i kosovska misao.

Noje je iz kovčega puštao gavrana da vidi dokle je došla voda. Crnu Goru je preletela kukavica, sestra Lazareva, da vidi dokle je stigla krv. Reč je još jednom bila na početku i pokrenula sve iz početka.

Nikad nije bilo manjega sveta da je bio važniji. Ime Crne Gore je uskrsnulo sa kosovske grobnice. "Tu je skočila iskra iz gomila pepela veličine Dušanove, što nije umrla đe se ognjište srpsko utulilo, nego se pripela na goru te bjeska i dovikuje na sebe gromove zlobe i zavisti, kako zlatna igla potresne strijele oblačne". Nojeva golubica je posle četrdeset dana, a Lazareva kukavica posle četiri veka našla suvo da spusti nogu.

Kad se rodio Radivoje Tomov, u Crnoj Gori je već četiri stotine dvadeset i četvrtu godinu trajala kosovska bitka.

U njemu se svo naše zlo i dobro još jednom rodilo i preporodilo.

Pre Njegoša nismo imali ni tolikog pesnika, ni takvog vladike, ni ovakvog Kosova.

Kao pesnik, Njegoš je prestvorio legendu o Kosovu, kao vladika pozvao ne samo na osvećenje, nego i na osvetu Kosova, kao vladar poeziju pretvorio u stvarnost.

Narodnu poeziju je izdigao na visinu na kojoj nije bila, a Kosovu dao još jedno nebo.

Sam se obukao u kosovskog junaka, u raskošnu nošnju koju je sam smislio i skrojio, koju pre njega nikad niko nije nosio. Pa, ipak, čim su ga u njoj ugledali, u njemu su odmah prepoznali "onoga pravoga srpskoga bana sa Kosova".

Prvi je skinuo fes i nastavio korotnu kapu za Kosovom. Iz Kosova je izveo svoje poreklo i poreklo svoje porodice, a njegov narod svoju lozu iz kosovskog počela, svoj ponos iz poraza, a nadu iz kosovske propasti. Plemićska odora je postala narodna nošnja i svakog raetina podsetila da je vlastelin.

Za Crnu Goru, zemlju u kojoj su rođeni Nemanja i Sveti Sava - Kosovo je postalo mesto postanja. Tu je opet buknila svest, upalila se duša, otreznio zbunjeni gen srpskog naroda.

Sam Vuk kaže da je još u detinjstvu u Tršiću slušao da u Crnoj Gori Još od Lazareva vremena traje srpska vlada i carevanje". Kolenovići su, jer su od kosovskog kolena, plemići -jer su olicetvorenja likova nestalih u kosovskom poklanju, Kućići - jer im je kuća na Kosovu izgorela, Odžakovići - jer su otpretali žiške iz kosovskog svetog pepela. Stvarni ljudi su se nadodali na poetske likove i sami postali više ispevani nego realni.

Kuća je domaća crkva, tužbalica - liturgija, a udovica - monahinja.

Obilićev carski rez

Obilić je, kaže predanje, pošto je posečen ustao, uzeo svoju glavu i krenuo od izvora do izvora da joj traži leka ili da mu stara sraste, ili da mu nova izraste.

Pod Turcima nije spominjan Muratov presuditelj, uspomena na njegov podvig u ropstvu je umrla.

Tako nagrđen stigao je u Crnu Goru. Njegoš mu je ispevao prvu odu, uveo Obilića Poljanu i Obilića medalju na kojoj je lako prepoznati da mu je crnogorski vladika i gospodar pozajmio i glavu.

Sloboda srpskog naroda ostala je bila još samo u Njegoševim rečima.

Među svim zamahnutim mačevima u crnogorskoj herojici zablistao je Obilićev carski rez.

Obilić je postao ne samo svetinja junačka, nego i Petar, na čijoj je steni Petar II Petrović - Njegoš zidao veru Obilića.

O Miloše, ko ti ne zavidi?
Ti si žertva blagorodnog čuvstva,
Vojstvenij genij svemogućí,
Grom stravični što krune razdraba!
Veličastvo viteške ti duše
Nadmašuje besmrtno podvige
Divne Sparte i velikog Rima;
Sva viteštva njina blistatelná
Tvoja gorda mišca pomračuje.
Šta Leonid hoće i Scevola
Kad Obilić stane na poprište?
Ova mišca jednijem udarom
Prestol sruši a tartar uzdrma.
Pade Miloš, čudo vitezovah,
Žertvom na tron biča svijetskoga.
Gordo leži veliki vojvoda
Pod ključevma krvi blagorodne,
Ka malopred što gordo iđaše,
Strašnom mišlju prsi nadutijeh,
Kroz divjačne tmuše azijatske,
Gutajuć ih vatrenim očima;
Ka malopred što gordo iđaše
K svetom grobu besmrtnog života,
Prezirući ljudsko ništavilo
I pletenje bezumne skupštine.

Do celine nema prečica

Srpska narodna poezija je nastavak i "najveći epski zamah posle Homera", ali i posebna tvorevina koja bi postojala i bez Homera. Oslonjena je na grčke i vizantijske uzore ali uronjena u svoje izvore. Vrela nije pozajmila ni ritmove preuzela. Nije samouka nego samonikla.

Deseterac je pronalazak, epska ambicija, samopouzdanje poniklo iz našeg tla i jezika, njegova a ne tuđa vera.

Tu dubinu jezik nije mogao naći van sebe ni tu visinu postići izvan sebe. Do sebe i svoje istine dospeva se samo iz svog korena. Zato je sve što je stvoreno u drugim razmerama stvoreno sa pola snage i manje ubeđenja.

San o srpskoj Ilijadi nije nikada presahnuo. Celinu nameću i na nju podsećaju sami delovi, udovi koji se traže. Plan se nazire, težnja oseća, nedostaje vezivno tkivo. Vidno je odakle su veze poispadale, i još uvek je manje čudo ako se još neka pronade, nego ako se to ne dogodi. Celina je svojina dubljeg nacrtu i protekli vekovi nisu dovoljni da bismo zaključili ni da li je bilo a kamo li hoće li je biti. Ko hoće već je tu, ko neće - nije. Do celine nema prečica. Njena snaga je i u odsustvu i nepostojanju unutrašnjeg jedinstva.

Potreba da se različita pamćenja sklope u jednoj glavi i opšta sudbina ispriča jednim ustima prasoještvo je koje nikada neće isčeznuti iz svesti jezika.

"Komadi različitijeh pjesama", "odlomak izgubljene pjesme" svedoče da nije razdrobljeno samo carstvo nego i pesma o njemu. Kao što je pretrajao san o carstvu tako nije isčezao ni san o celini kosovskog epa.

Kao što patrljak oseća bol u prstima ruke koje nema, tako ni jezik ne zaboravlja celinu koja ne postoji izvan ljudske mašte i stvaralaštva.

Kao što ćelije pamte, a udarac po presađenoj koži uvek zaboli tamo odakle je koža odnesena tako i poskitane reči pamte gde su bile i odakle su poispadale.

Teže se ulazi u poeziju nego u istoriju

Srpski narod je narod buna, a bune otpisuju prošlost. Novo je uvek jače, da staro zaboravljamo i jedva osećamo. Potkidamo žile, zatiremo pamćenje. Ne znamo starije civilizacije ni svoje ranije jezike. Tako, ne znajući sebe počinjemo iz početka.

Kosovo je premjena ali i koleno koje povezuje pamtivek i današnji dan. Nevidljivi konac koji na okupu drži svu svoju tvorevinu.

Otkada je na kosovsku stopu stupila srpska kultura kao da pevamo samo sa jednog mesta i na istu temu.

Jedan motiv je okupio i narod i poeziju. I kao da se posle Kosova mnogo teže ulazilo u poeziju nego u istoriju.

Kad god smo napuštali tu stopu napuštali smo sebe. Mислеći da idemo u Evropu, izlazili smo iz nje, gubili ono što smo već bili i imali. Verovali da je izvan nas ono što je bilo u nama. Evropa nema dubljeg korena od onog koji preko Grčke i Vizantije izbija na našem tlu. Kosovski stub je prorastao kroz sve Vidovdane.

I moderno srpsko pesništvo je izbojak iz starog korena, nova, snažna potvrda temeljnih vrednosti.

Buduća vremena će nam kazati ime pesnika koji će Kosovo još jednom zakroviti i doreći jezikom novih, nerođenih naraštaja.

U poeziju Kosova se obično ne ubrajaju sve pesme koje mu pripadaju. Ubrajaju se one koje su neposredno vezane za Kosovo, a izostavljaju one kojima je Kosovo nevidljivo sunce. Jedna od najlepših je "Rajko vojvoda i Margita djevojka" u kojoj je pokosovski sabor poetskih likova iz svih vekova.

Mera stiha u haosu istorije

Knjiga je praobraz svemu što je stvorila narodna poezija, a prva knjiga koju su Sloveni imali na svom jeziku bila je Biblija.

Istočnik kosovske simbologije pretkan je iz Biblije, kao što su i sve knjige prepočete iz te jedne jedine. Od Crkve smo prvi put čuli svoje nacionalno ime. Iz Crkve je došao nacrt kosovske kosmogonije. Sličnosti su i u neminovnim razlikama, u istrzanju da sve ne poklopi Biblija.

Što je daskal živopisao to je inok opisao, što je črnilac črnilom pojezičio i gramatik ujednačio to je guslar opesmio.

Danilo i Jefimija, Despot i Neznani Ravaničanin napisali su ono što su prepevali Tešan i Milija, Višnjic i slepa Stefanija.

Sveštena književnost nam je Bibliju približila. Crkveni jezik je krenuo ka narodnom. Usmena poezija je izišla iz knjiga, ali su njeni usmeni tiraži nadišli sve knjige.

Sveci su ponarodeni, ratnici obogoliceeni.

Usmenost je našla izvore u pismenosti. Odatle su uzete proporcije, mere stiha unete u kaos istorije: Gornje vence i donje bojeve pevač je u sebi samleo i svojom snagom nanovo izveo. Tropari, žitija i pohvalna slova dopali su guslarima. Reč se poseljačila, ali nije zaboravljala šta je bila. Kao što su nestajali gornji slojevi, a pretrajavali seljaci. Ali to nisu ni replike ni odblesci već živopisni likovi, krepke reči i orošene slike starije od Biblije koje samo dokazuju i njenu neminovnost.

Srpska nova era

Sve što se zbililo na Kosovu nije se zbililo ni prvi ni poslednji put. Kosovo je sudbonosno i ranije i kasnije. Lazar nije ni prvi ni poslednji svetac već novoprosijala zvezda. I njegovi prethodnici, vojskovođe od svetorodne loze proslavili su se više pobedama nad samim sobom nego nad drugima.

Uloga poezije je bila presudna i ranije. Narod koji veruje da su mi kraljevi sveti lako poveruje u svoje posebne račune i obaveze prema Bogu. Narodna poezija ga je lako ubedila da je plemić. Poverovao je ono što je i sam mislio.

Srbi se nisu samo turčili nego i grčili i latinili. Bitka je nastavljena u Crnoj Gori, ali je počela u Svetoj Gori. Ginuli su vojnici ali su najžešći i najduži otpor dali crnorisci. Kosovo nas je nateralo da zapevamo ali smo pevali i pre Kosova i pisali pre Svetog Save koji je napisao prvu rečenicu.

Prvu rečenicu ne piše onaj ko počinje već onaj kojim nešto vrhuni i docvetava. Junačke pesme su i ranije "sadržavale nekadašnje bitije srpsko". Slovo ljubve je došlo posle Lazara u vreme njegovog sina pesnika Visokog Stevana.

U Crkvi nisu bili samo Srbi već i monasi iz drugih zemalja. U njima nije bilo drugog porekla osim pravoslavnog, ni druge nacionalnosti osim Hristove. Među njih ubrajamo mnoge - sve do Igumana Stefana.

Srbi nisu poslednji put na Kosovu obezglavljeni ni poginuli listom, ni ubijeni po spisku. Dunav krvi i mozga izvire iz našeg naroda do naših dana.

Kosovo polje se širilo dok je sve prikupilo i pokrtilo postajući kosovski kom i kosovska klisura, kosovska ponornica i kosovska gora.

Kažemo da pamtimo od Kosova, a mislimo od Potopa. Brojimo od Kosova a mislimo od Počela. Kosovo je bilo pre svih vekova. Kosovom počinje srpska Nova Era.

Kao što kosti nastaju u utrobi majke tako se od nevidljive pređe jezika isprede i najtrajnija ljudska građevina. Hristos je još na krstu, a Krstitelj u vodi. Dok bude drveta od njega će se praviti krstovi, dok bude srpskog jezika biće Kosova.

Mora da ima neko

Nevine žrtve su najveće duhovno blago jednog naroda. Nema dela bez žrtve - jedno je od najstarijih uverenja. Kao da se brojem nevinih žrtava meri i veličina jednog naroda a sam narod tom merom procenjuje vrednost svojih ideala. Kao da narodi sa najviše nevinih žrtava polažu najveću nadu u večnost i umetnost.

Nevine žrtve su možda jedini motiv umetnosti, jedino što dostojno pamćenja izdvaja ljudski mozak, jedina briga uma i govora, tema svakog ozbiljnog razgovora.

Nikad niko nije postradao da to neko nije video, a taj koji je video, od toga se produhovio i živeo da bi o tome posvedočio.

I u najvećim tmušama istorije, kad se nije dogledavao ni kraj današnjem danu, kad se ćutalo u šumama a šaputalo po zemunicama, ostala je reč: **mora da ima neko**. Taj je gotovo uvek bio neko na koga niko ne pomišlja, koji sve vidi, pamti ili zapisuje - i kad pomislimo da je sve zauvek predato zaboravu - javlja se da svetu objavi istinu za koju se verovalo da nikada neće izići na videlo.

Nevine žrtve su starije od Hrista.

Nije li i on postradao da potvrdi istinu da nevinim žrtvama ne može niko ništa i da će krv nevinih žrtava krvopijama pred Bogom dosaditi.

Svaki čovek zavoli svoje stradanje i postaje ono za šta je postradao i da to ranije nije bio. Narodi se najteže odriču onog za šta su dali krv. Ono što je plaćeno nevinom krvlju, ne može se ni izgubiti, ni zaboraviti. Tamo gde narod ostane bez glave, pogine listom, ili ga ubiju po spisku, nastaju najveća zaveštanja i amaneti budućim naraštajima.

Najveće među nevinim žrtvama su one zbog svoga imena i zločina rođenja.

Blago narodu koga znaju po žrtvama, a ne po zločinima.

Sva poklanja pravednika od Hrista na ovamo, prate glasovi onih koji tvrde da pogroma nije bilo i da se ništa nije dogodilo.

Ali iz svake jame je neko izašao i ta jamina deca objavljuju da niko ne može jamiti istinu.

Vezani za ruke da vuku jedan drugog, mnogi su odneli u leđima čakije svojih ubica, a potom ih zajedno sa iščupanim rukama sapatnika za koje su bili vezani izneli da bi svedočili.

Ni jedna istina neće u jamu i nema zemlje ni lopate koja je može pregrnuti.

Nevinim žrtvama najviše dugujemo, posebno onima koje nisu imenovane. One čekaju svoj narod da ih se seti ili same određuju pokolenje koje će biti dostojno da ih se seti.

Šest stotina godina samoće

Ono što se u naše dane događalo na ovom polju ne beleže ni najudaljenije istorije. Možda je takvih zločina još negde bilo, ali da se pravni poredak jedne zemlje trudio da ih sakrije, toga sigurno nije.

U još nenapisanom romanu **Šest stotina godina samoće** ključne epizode će zauzeti prizori iz naših dana: štala ozidana od nadgrobnih spomenika, nužnik od razorene crkve, bik iz Mušutišta koga su oslepeli, jer je svojina srpskog manastira. Nisu se smilili da ga ubiju, monahinje nisu pristale da ga prodaju, tako je ostao da traje kao spomenik ostruganih očiju kao Simonida.

Ta povest neće moći ni bez onih domaćina koji su se okučili na srpskim grobljima i ne daju Srbima da se u groblju sahranjuju. Jedan se ipak smilovao Srbinu kome je umrlo dete, rasuđujući da će ozleda na zemlji biti mala, da će brzo zarasti i uskoro se neće ništa poznavati, pa će na vreme moći da poore i pokosi.

Mapa velike Albanije objavljena je u našoj i stranoj štampi više puta, a duhovna mapa Kosova nije gotovo nigde. A samo je još nebo načičkano zvezdama, kao što je Kosovo ozvezdano srpskim kulturnim spomenicima, manastirima i crkvama, svetištima i grobištima.

Kad bismo to Kosovo izgubili, samo bismo dokazali da smo potomci onih koji su tamo izdali još 1389. godine. I još gore: izgubiti na Kosovu nije isto što i izgubiti Kosovo.

Grob

Po našem narodnom verovanju, zemlja na kojoj je grob se ne prodaje. Domaćini bez naslednika ili oni koji su se pribojavali da bi njihovi potomci mogli prodati imanje, osiguravali su se od ove mogućnosti tako što su se umesto na groblju sahranjivali na svojoj okutnici.

Pred grobom bi ustuknuo i onaj ko je sklon da proda i onaj koji bi želeo da kupi.

Na kosovskoj okutnici je sahranjen ceo srpski narod. Zato tom zemljom Srbi ne mogu trgovati.

1989.

Četiri pesme Matije Bečkovića

LELEK MENE

OGLEDALO

SLOVO

BODEŽ

Lelek mene (odlomci)

Šta je Lovćen do Gora Otaca
S koje naše Nebo otpočinje?
Na koju se svi po jednom penju,
A Carigrad po vedrini vidi.
Šta Cetinje nego Sveti Presto
De kandilo neutješno capti
Na kostima cijela naroda?
Šta je Ostrog no oltar te crkve
De najveći vidar crnogorski
I Ostroški Čudotvorac služi?
Šta Kosovo no žrtvena porta
De je svaki od nas poginuo
Davno prije no što se rodio!

Crna Gora - ime manastira.
Crnogorci to su crnorisci
Što manastir služe crnogorski.
Podvižnici čiste ljucke vjere
Iz prkosa ljuckoga rođene.

Crnogorac - čin je i titula
Nekadanje Dušanove svite.
Pretkosovski vitez, čoek s dvora,
I po tome koliko ih ima
To je mnogo za ime naroda.

Pet vjekova trajala je bitka
Započeta na polju Kosovu.
Najpotonji kosovski junaci

U Crnoj su Gori izginuli.
Kosovski je junak zadnji bio
Vukalica Šunjov iz Rovaca.
Poslednja je kosovska večera
U Kruševcu crnogorskom bila.
Kosovska je bitka završena
Trinaeste - zauzećem Skadra.
Sve je opštom smrću osvećeno.
Najprije je samo Vuk izdao,
Najposlije jedini on nije.
Jedan nikad ne može izdati!

Kakvo nam je ime i sudbina
Ako Carstva nikad nije bilo?
Šta smo onda i zašto smo ođe?
Što kukamo ako smo odovle?
Nosimo li crno oko glave
Ili oko mozga deraviju?
Zar nijesmo sa onog svijeta
A ni zato nemamo dokaza.
Koje li je ime te bolesti
S kojom ovaj narod pretrajava?
Zar smo tako na smrt zanemogli
Da istinu znati ne možemo?
Il možemo ali nam ne treba,
Istina je najgora utjeha,
Stoga smo se s njome posvadili,
Zato smo se od nje udaljili

Zar je sveti zavjet zbog koga smo
Pet vjekova na vatru loženi,
Miješali zube i mozgove,
Pekli dušu, prsi istavljali,
Tik i trzaj, mimika, grimasa,
San, groznica, zgrana iz djetinjstva
Ili nekog drugoga života,
Predavana sa oca na sina
Da se od nje ozdravit ne može?

Za jednog su pitali: Šta mu je?
Vele: Ništa, on je Crnogorac!
Sudbo niska duha visokoga,
Šta li misle da su a šta rade!

Strašno li je ginuti za poraz,
Gord na ono zbog čega umireš,

Za pobjedu pravde a ne ljudi!
Ko ne gine onda kad ne mora
Sada tuđu povjesnicu uči.
Da se nije boj ni jedan bio
Bilo bi nas više, ali koga?
I bilo bi bolje, ali kome?

Zadužbino i krstionice
Među Rimom i međ Carigradom
Đe podivlja kalem pravovjerni!
Sad se tice iznad tebe boje
Da kamene ne škljocnu vilice
Prokletije da ih ne iziju!

1978.

Ogledalo **(Po knjizi Solunci govore)**

Kad smo oslobodili Beograd
Odvedoše nas u crkvu Ružicu
Da se pričestimo.
Ali pop ne da pričesnu užicu
Dok se ne ispovedimo.

Mene upita:
Jesi li ubio?
Jesam!
Rekoh,
A on:
Vojniče, što si to učinio?

Stuštio se na mene ubilac,
Iznakažen,
Zapaljene glave, ispamećen,
Isplažen,
Krvnikovim očima me gledao.

Mora da sam tako
I ja izgledao.

Pucao sam
Kao u ogledalo.

Do sad sam mislio

Da sam ga ubio.

Ali čim sam ovamo ukročio
Uvideh da otad on živi u meni
I da je ovde u crkvi Ružici
Iz mojih usta i progovorio.

Da se nikad ne sazna
Ko je koga ubio.

1988.

Slovo

Ne ostavimo stopu očevine
Kuju na rovove nismo raskopali
I sada zovka iz raskućevine
Pita čime bismo raskop zakopali.

A mi nemamo ni jednoga zgloba
Koji odavno nismo razglobili
Kamoli zemlje izvan razdeoba
U koju bismo razgrob ugrobili.

Kao što Nojeva nije golubica
Našla suvo gde Tla bez zaklanja
Nema koliko bi se trunom utrнула.

Gde krv ukrviti i rov uroviti
Kad rov u rov neće ni u jamu jama,
Jamina se jama ne da ujamiti
Ni stara mržnja novim mrzijama.

Otkad smo dali prednost podelama
Zjap iz zjapa zjapi, raskuć iz raskuća,
I sad nas više nema ni u nama
A trnje nas je izgnalo iz kuća.

Um nam je oburdan, misli rašnjirane,
Dno je na vrhu, a temelj na krovu,
Gospode, naniži niske raznizane
Održi rasulo u novome Slovu.

(1988.)

Bodež

Po čuvenoj priči
Sa dalekog severa
Lovci na vukove
Bodež sa dve oštrice
Umoče u svežu krv
Balčak pobodu u led
I ostave u snežnoj pustinji

Gladan vuk
Oseti krv nadaleko
Pogotovu na čistom oštrom vazduhu
Pod visokim mraznim zvezdama
I brzo pronađe krvavu udicu.

Oblizujući smrznutu sukrvicu
Poreže jezičinu
I svoju toplu krv
Lapće s hladnog sečiva.

I ne ume da stane
Dok se ne skljoka
Nadut od sopstvene krvi.
Kad su takvi vukovi
Koji se najteže love
Kakvi li su tek ljudi
Pa i čitavi narodi
A pogotovu naš
Koji se vlastite krvi
Ne može nadostiti
I pre će nestati
Nego se opsetiti
Da će krvav bodež
Ostati
Jedini
Spomenik
I krst
Iznad nas.

(1989.)

Napomena:

Kosovo - najskuplja srpska reč je predavanje Matije Bečkovića držano u Australiji, Evropi i Jugoslaviji tokom 1989. godine prilikom proslave šestogodišnjice Kosovske bitke.

Najpre je Bečković na poziv **Fondacije za srpske studije Makvori univerziteta u Sidneju** učestvovao na seminaru o Kosovu.

Predavanje je ponovljeno u srpskim nacionalnim centrima i crkvenoškolskim opštinama u Sidneju, Melburnu, Džulongu, Kanberi, Adelaidu, Brizbanu.

U Evropi je Bečković govorio istim povodom na vidovdanskim svečanostima u Dizeldorfu, Osnabriku, Parizu i Bermingamu.

Ovaj tekst je objavljen u **Glasu Crkve i Književnim novinama, a Glas Crkve**, na kraju kosovske godine objavljuje konačnu verziju i kao knjigu.